

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИМИ ТОВАРИСТВАМИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ****MANAGEMENT OF BUSINESS COMPANIES UNDER MARTIAL LAW CONDITIONS**

Сіщук Л.В., к.ю.н., доцент,
завідувач Лабораторії проблем корпоративного права

*Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України*

У статті проаналізовано зміни законодавства, що стосуються діяльності підприємницьких товариств в умовах воєнного стану в частині правового регулювання питань управління. Зокрема, звернено увагу на положення про те, що повноваження органів управління акціонерним товариством, повноваження яких завершуються протягом строку дії воєнного стану, вважаються продовженими до дати завершення дії воєнного стану. Крім того, запроваджено обов'язкову вимогу про те, що загальні збори акціонерів до закінчення дії воєнного стану проводяться тільки у дистанційній формі. Також закріплено положення, згідно якого загальні збори акціонерів акціонерних товариств, що знаходяться на території України, повинні провести річні загальні збори до 31. 12. 2022 року включно, за винятком тих товариств, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях.

Враховуючи особливості функціонування акціонерних товариств, в яких частка у статутному капіталі держави складає 50 % і більше (в тому числі 100%), прийнято ряд рішень щодо управління в цих компаніях. Призупинено конкурсний відбір та прийняття на посаду керівників, голів виконавчих органів та членів наглядових рад суб'єктів господарювання державного сектору економіки, в тому числі тих, що були оголошені до моменту введення в дію воєнного стану. Але уточнено, що членів наглядових рад окремих державних акціонерних товариств може бути обрано за допомогою технічних засобів зв'язку (в тому числі за допомогою телефонної конференції або відеоконференції).

Аргументовано, що було б доречно прийняти окреме рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яким передбачити право акціонерних товариств проводити засідання органів управління та прийняття ними рішень, в тому числі про обрання / заміщення членів органів управління, за допомогою технічних засобів зв'язку. При цьому варто було б дозволити заміну окремих членів наглядової ради, виконавчого органу для прийняття рішень з найбільш важливих питань організації діяльності товариства у спрощеному порядку без дотримання вимог Закону України «Про акціонерні товариства». Адже навіть зобов'язання провести річні загальні збори акціонерів до кінця 2022 року у дистанційному режимі не є гарантією вирішення питання про обрання чи переобрання членів наглядових рад / виконавчого органу акціонерних товариств в майбутньому.

Ключові слова: загальні збори акціонерів, акціонерне товариство, дистанційний режим, наглядова рада, управління товариством, підприємницьке товариство, компанія.

The article analyzes the changes in the legislation related to the activities of entrepreneurial companies in the conditions of martial law in terms of legal regulation of management issues. In particular, attention was drawn to the provision that the powers of the management bodies of the joint-stock company, the powers of which expire during the period of martial law, are considered to be extended until the date of termination of martial law. In addition, a mandatory requirement was introduced that general meetings of shareholders be held only remotely until the end of martial law. There is also a provision according to which general meetings of shareholders of joint-stock companies located on the territory of Ukraine must hold annual general meetings until December 31, 2022 inclusive, with the exception of those companies located in temporarily occupied territories.

Taking into account the peculiarities of the functioning of joint-stock companies, in which the state's share in the authorized capital is 50% or more (including 100%), a number of decisions have been made regarding the management of these companies. The competitive selection and recruitment of managers, heads of executive bodies and members of supervisory boards of economic entities of the state sector of the economy, including those announced before the introduction of martial law, has been suspended. However, it was clarified that the members of the supervisory boards of individual state joint-stock companies can be elected using technical means of communication (including by means of a telephone conference or video conference).

It is argued that it would be appropriate to adopt a separate decision of the National Securities and Stock Market Commission, which would provide for the right of joint-stock companies to hold meetings of management bodies and make decisions by them, including the election/replacement of members of management bodies, using technical means of communication. At the same time, it would be worthwhile to allow the replacement of individual members of the supervisory board, the executive body for making decisions on the most important issues of organization of the company's activities in a simplified manner without complying with the requirements of the Law of Ukraine "On Joint Stock Companies". After all, even the obligation to hold annual general meetings of shareholders by the end of 2022 in remote mode is not a guarantee of resolving the issue of election or re-election of members of the supervisory boards / executive body of joint-stock companies in the future.

Key words: general meeting of shareholders, joint-stock company, remote mode, supervisory board, company management, entrepreneurial company, company.

В умовах воєнного стану в Україні функціонування юридичних осіб, особливо тих, які мають стратегічне значення для держави та створені з метою отримання прибутку, є важливим фактором підтримки економічного стану країни на належному рівні. Одним із важливих елементів діяльності юридичних осіб є можливість без перешкод (юридичних, соціальних, економічних, політичних) здійснювати управління компанією та створювати сприятливі умови для діяльності посадових осіб, виконання ними їхніх повноважень, прийняття ними виважених та своєчасних рішень.

Враховуючи особливості функціонування акціонерних товариств, особливо тих, в яких частка у статутному капіталі держави складає 50 % і більше (в тому числі 100%),

на період дії воєнного стану прийнято ряд рішень, що спрямовані на створення більш гнучких та сприятливих умов управління в акціонерних компаніях.

У першу чергу 16 березня 2022 року Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (надалі – НКЦПФР) прийнято рішення «Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану». Вказаним рішенням закріплено положення про те, що повноваження органів управління товариством, повноваження яких завершуються протягом строку дії воєнного стану, вважаються продовженими до дати завершення дії воєнного стану [7].

Звичайно, коли йде мова про виборні органи управління акціонерного товариства, то в першу чергу мається

на увазі виконавчий орган та наглядова рада акціонерного товариства, оскільки перший орган здійснює безпосереднє керівництво компанією, а інший – контроль за управлінням товариством. Виконавчий орган (одноосібний або колегіальний) приймається на посаду та звільняється з посади наглядовою радою акціонерного товариства. Щодо членів наглядової ради, то вони обираються з числа акціонерів / групи акціонерів / представників акціонерів загальними зборами акціонерного товариства.

Однак, незважаючи на рішення НКЦПФР, питання функціонування органів управління товариством має важливе значення, особливо у тому випадку, коли члени органів управління не можуть продовжувати виконувати повноваження органів управління товариством в силу об'єктивних обставин. Більше того, варто відзначити, що за неофіційними даними значна частина наглядових рад акціонерних товариств фактично припинила своє функціонування з введенням воєнного стану на території України. Це пов'язано з неможливістю їх проведення в заочному форматі через відсутність відповідних положень у статутах компаній, з неможливістю зустрічі в залі засідань в режимі реального часу або у зв'язку з відсутністю кворуму для проведення засідань наглядової ради та прийняття відповідних рішень тощо.

З огляду на наведене, в практиці застосування виносилось на обговорення питання про те, чи дозволяє акціонерне законодавство проводити засідання наглядової ради в заочному режимі. Згідно Закону України «Про акціонерні товариства» визначено, що порядок роботи членів наглядової ради та виплати їм винагороди визначається цим Законом, статутом товариства, положенням про наглядову раду акціонерного товариства, а також цивільно-правовим чи трудовим договором (контрактом), що укладається з членом наглядової ради (ст. 51) [1].

Згідно ст. 55 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено, що засідання наглядової ради скликаються за ініціативою голови наглядової ради або на вимогу члена наглядової ради, а також можуть скликатися на вимогу ревізійної комісії, виконавчого органу чи його члена, інших осіб, визначених статутом акціонерного товариства, які беруть участь у засіданні наглядової ради. Засідання наглядової ради проводяться в міру необхідності з періодичністю, визначеною статутом, але не рідше одного разу на квартал. Статут акціонерного товариства може передбачати порядок прийняття наглядовою радою рішення шляхом проведення заочного голосування (опитування). Засідання наглядової ради є правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини її складу. У разі дострокового припинення повноважень одного чи кількох членів наглядової ради і до обрання всього складу наглядової ради засідання наглядової ради є правомочними для вирішення питань відповідно до її компетенції за умови, що кількість членів наглядової ради, повноваження яких є чинними, становить більше половини її складу. Рішення наглядової ради приймається простою більшістю голосів членів наглядової ради, які беруть участь у засіданні та мають право голосу, якщо для прийняття рішення статутом акціонерного товариства не встановлюється більша кількість голосів. На засіданні наглядової ради кожний член наглядової ради має один голос. Протокол засідання наглядової ради оформлюється протягом п'яти днів після проведення засідання [1].

З наведених нормативних положень випливає, що більшість питань щодо проведення засідань наглядової ради мають бути прописані в статуті товариства з деталізацією окремих процедурних процесів у положенні про наглядову раду акціонерного товариства. Щодо заочного проведення засідань наглядової ради, то такий порядок має бути прямо передбачений статутом акціонерного товариства. Варто також відзначити, що в умовах запровадження з 2019 року карантинних обмежень, пов'язаних з COVID-

19, набула поширення практика обговорення та прийняття рішень у дистанційному режимі шляхом зібрання членів наглядової ради та виконавчого органу через засоби відео зв'язку, хоча станом на сьогодні це питання жодним чином не регламентовано.

Тому варто зробити висновок, що проблематика проведення засідань в заочному чи змішаному режимі (за допомогою засобів відео зв'язку) оминала ті акціонерні компанії, які впродовж дії карантинних обмежень, пов'язаних з COVID-19, вжили заходів щодо врегулювання вказаного питання за локальному рівні.

Проте станом на сьогодні відсутні напрацьовані підходи до питань заміни членів наглядової ради у зв'язку з неможливістю виконання своїх повноважень в умовах воєнного стану. Зокрема, на законодавчому рівні не передбачено жодних положень щодо можливості заміни окремих членів наглядової ради, виконавчого органу для прийняття рішень з найбільш важливих питань організації діяльності у спрощеному порядку без дотримання вимог Закону України «Про акціонерні товариства».

Разом з тим, враховуючи той факт, що воєнні дії на території України тривають і прогнозовано будуть продовжуватися до кінця 2022 року, то НКЦПФР прийняла нове рішення, яким намагається стимулювати належне функціонування акціонерних товариств в умовах воєнного стану. Так, згідно Рішення НКЦПФР від 19 вересня 2022 року № 1183 «Щодо особливостей проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду на період дії воєнного стану» залишено положення про те, що у разі закінчення строку дії повноважень членів органів управління акціонерного товариства в період дії воєнного стану, їх повноваження вважаються продовженими до дати прийняття загальними зборами акціонерного товариства рішення про обрання членів органів управління акціонерного товариства. Проте вказано, що акціонерні товариства повинні провести річні загальні збори до 31. 12. 2022 року включно, за винятком тих товариств, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях [9].

Щодо акціонерних компаній, які належать до державного сектору економіки, то Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2022 року № 643 «Про деякі питання управління об'єктами державної власності на період воєнного стану» визначено призупинення конкурсного відбору та прийняття на посаду керівників, голів виконавчих органів та членів наглядових рад суб'єктів господарювання державного сектору економіки, в тому числі тих, що були оголошені до моменту введення в дію воєнного стану. Але уточнено, що вказана Постанова не застосовується до проведення конкурсного відбору членів наглядових рад приватних акціонерних товариств «Національна енергетична компанія «Укренерго» і «Укргідроенерго», акціонерних товариств «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» і «Укрпошта», державних підприємств «Адміністрація морських портів України», «Міжнародний аеропорт «Бориспіль» і «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», а також членів наглядових рад державних банків. У такому разі засідання комітету з призначення керівників особливо важливих для економіки підприємств, утвореного відповідно до Порядку проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки у період дії воєнного стану може проводитися за допомогою технічних засобів зв'язку (в тому числі за допомогою телефонної конференції або відеоконференції) [3].

Хоча вказана Постанова прийнята з метою уникнення зловживань у сфері управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки на період дії воєнного стану, в тому акціонерними компаніями з державною часткою у статутному капіталі, тим не менш було б доречно прийняти окреме рішення НКЦПФР, яким перед-

бачити право акціонерних товариств проводити засідання органів управління та прийняття ними рішень, в тому числі про обрання / заміщення членів органів управління, за допомогою технічних засобів зв'язку (в тому числі за допомогою телефонної конференції або відеоконференції). Адже навіть зобов'язання провести річні загальні збори акціонерів до кінця 2022 року у дистанційному режимі не є гарантією вирішення питання про обрання чи переобрання членів наглядових рад акціонерних товариств в майбутньому.

Рішенням НКЦПФР від 04. 04. 2022 р. № 250 «Про внесення змін до рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 177 від 16. 03. 2022 р.» відзначено, що з метою мінімізації негативного впливу наслідків військової агресії проти України та сприяння стабільності ринків капіталу у період дії воєнного стану загальні збори акціонерів акціонерного товариства можуть бути проведені виключно шляхом дистанційного проведення відповідно до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду (далі – Тимчасовий порядок) [5; 8]. Рішенням НКЦПФР від 16. 03. 2022 року № 177 встановлено, що у разі неможливості проведення загальних зборів акціонерів в період дії воєнного стану загальні збори акціонерів акціонерного товариства мають бути проведені протягом 90 днів після завершення дії воєнного стану [7].

Рішенням НКЦПФР від 19 вересня 2022 року № 1183 «Щодо особливостей проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду на період дії воєнного стану» скасовано вищезазначені рішення та закріплено положення, які деталізують, але принципово не змінюють підхід до проведення чергових загальних зборів акціонерів. Зокрема, вказано, що у період дії воєнного стану загальні збори акціонерів акціонерного товариства можуть бути проведені виключно шляхом дистанційного проведення відповідно до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду. Акціонерні товариства, місцезнаходження яких розташовані на територіях України, які не є тимчасово окупованими Російською Федерацією територіями України повинні провести річні загальні збори до 31. 12. 2022 року включно. У разі неможливості проведення загальних зборів акціонерів акціонерного товариства у зв'язку з розташуванням на тимчасово окупованих територіях, загальні збори акціонерів мають бути проведені протягом 90 днів після завершення дії воєнного стану [9].

Крім того, залишається незмінною позиція, що рішення загальних зборів акціонерів, які будуть проводитися без дотримання Тимчасового порядку про дистанційний режим їх проведення, є нікчемними. Тому акціонерні товариства не мають права проводити загальні збори в очному режимі до моменту завершення дії воєнного стану. Варто зазначити, що в умовах воєнного стану правило про проведення дистанційних загальних зборів акціонерів може не застосовуватися у акціонерних товариствах з одним учасником, так як у ньому відсутні положення про особливості проведення загальних зборів з одним акціонером та прийняття ним рішень. Тому впродовж дії обмежувальних заходів щодо проведення загальних зборів у очному режимі до акціонерних товариств з одним акціонером у 2022 році варто застосовувати ст. 49 Закону України «Про акціонерні товариства».

Окрім того, рішенням НКЦПФР від 16. 03. 2022 р. № 176 «Про внесення змін до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду» було внесено зміни до порядку проведення дистанційних загальних зборів акціонерів

в умовах воєнного стану. Зокрема, зазначено, що загальні збори можуть бути проведені дистанційно в період дії воєнного стану за умови, якщо перелік акціонерів містить дані щодо не менше 95 % акціонерів (власників голосуючих акцій) певного емітента. До переліку акціонерів не включаються дані щодо акцій, які обліковуються на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, які припинили провадження професійної діяльності, та акції, які викуплені акціонерним товариством. Рішення загальних зборів акціонерів, проведених у період воєнного стану без дотримання умов, передбачених цим пунктом, є недійсними та не створюють юридичних наслідків [6]. Обов'язок щодо дотримання умов проведення загальних зборів акціонерів у період воєнного стану покладається на особу, яка скликає загальні збори. Як правило, таким органом, виступає наглядова рада акціонерного товариства.

Однак, знову ж таки, як бачимо, до акціонерних товариств не просто ставиться вимога про проведення загальних зборів акціонерного товариства виключно у дистанційному режимі, але й ставляться додаткові вимоги, недотримання яких призводить до неможливості проведення загальних зборів акціонерів взагалі, що де-юре призводить до фактичного блокування здійснення управління акціонерним товариством. Вважаємо, що варто було б ввести зміни і прийняти рішення, яким дозволяти проводити загальні збори акціонерів в очному режимі на тій території України, де не проводяться бойові дії, а також зменшити % акціонерів (власників голосуючих акцій) певного емітента, щодо яких мають бути дані у переліку акціонерів, що складається для проведення загальних зборів акціонерів.

Особливістю дистанційних загальних зборів акціонерів є те, що їх проведення відбувається без фактичної участі акціонерів в обговоренні питань порядку денного та без формату зустрічі в режимі реального часу за допомогою засобів відео зв'язку. Наглядова рада акціонерного товариства укладає договір про надання послуг із дистанційного проведення загальних зборів акціонерів з Центральним депозитарієм України. Направлення повідомлень акціонерам про проведення загальних зборів здійснюється професійними учасниками через депозитарну систему України. Направлення повідомлень акціонерам здійснюється за допомогою засобів електронної пошти, мобільного зв'язку, іншими способами, визначеними договором та/або внутрішніми документами професійних учасників депозитарної системи України.

Так, рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку передбачено впровадження електронного документообігу та засобів електронного зв'язку для взаємобміну необхідною інформацією між Центральним депозитарієм, депозитарними установами та акціонерними товариствами; можливість підписувати основні документи кваліфікованим електронним підписом (Протокол про підсумки реєстрації, Протокол про підсумки голосування, Протокол загальних зборів тощо); оптимізацію строків прийняття та оприлюднення основних документів (наприклад, оприлюднення рішення не пізніше 1 дня після його прийняття).

Значна кількість акціонерних товариств застосували Тимчасовий порядок на практиці для проведення дистанційних загальних зборів акціонерів та прийняття рішень з стратегічно важливих питань щодо діяльності акціонерних товариств, а саме впродовж дії пандемії, пов'язаної з поширенням корона вірусної хвороби Covid-19. Однак аналіз судової практики показує виникнення спірних відносин й щодо визнання рішення дистанційних загальних зборів акціонерів недійсним у зв'язку з відсутністю кворуму на загальних зборах акціонерного товариства. У даному аспекті варто ознайомитися із рішенням господарського суду Хмельницької області від 05.07.2021 р. у справі № 924/53/21. Надаючи правову кваліфікацію спірним

правовідносинам, суд зазначає наступне. Позивач звертаючись з позовом до суду стверджує, що рішення позачергових дистанційних загальних зборів ПрАТ «Холод», які відбулися 21.12.2020 р. та оформлені протоколом № 2 від 24.12.2020 р. з усіх питань порядку денного прийняті за відсутності кворуму на зборах, оскільки акції у кількості 11836 штук, що належать ОСОБА_7 (10000 акцій) та ОСОБА_6 (1836 акцій) станом на дату складання переліку акціонерів, які мають право брати участь у загальних зборах акціонерів ПрАТ «Холод» (15.12.2020р.), були не голосуючими та не мали враховуватися при визначенні кворуму загальних зборів товариства.

Аналізуючи правові норми, що регулюють порядок проведення загальних зборів акціонерного товариства, Суд зазначив наступне. Порядок проведення загальних зборів акціонерного товариства та визначення їх кворуму передбачено Законом України «Про акціонерні товариства» та п. 12 розділу III Тимчасового порядку. У судовому рішенні зазначено, що право на участь у загальних зборах та голосуюча акція (право голосу) не є тотожними поняттями. Пунктом 10 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про депозитарну систему України» передбачено, що власник цінних паперів, які були дематеріалізовані, зобов'язаний звернутися до обраної емітентом депозитарної установи та укласти з нею

договір про обслуговування рахунка в цінних паперах від власного імені або здійснити переказ прав на цінні папери на свій рахунок в цінних паперах, відкритий в іншій депозитарній установі. У разі, якщо власник цінних паперів протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом не уклав з обраною емітентом депозитарною установою договору про обслуговування рахунка в цінних паперах від власного імені або не здійснив переказ належних йому прав на цінні папери на свій рахунок у цінних паперах, відкритий в іншій депозитарній установі, цінні папери такого власника (які дають право на участь в органах емітента) не враховуються при визначенні кворуму та при голосуванні в органах емітента. Обмеження щодо врахування цінних паперів при визначенні кворуму та при голосуванні в органах емітента встановлюються депозитарною установою в системі депозитарного обліку протягом одного робочого дня після закінчення строку, визначеного законом [4].

Отже, можна зробити висновок, що все ж таки навіть наявність електронного документообігу та автоматизація процесів проведення дистанційних загальних зборів акціонерного товариства згідно Тимчасового порядку не може гарантувати уникнення порушень, пов'язаних з відсутністю кворуму для проведення загальних зборів акціонерів та прийняття на них рішень з питань порядку денного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 року. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12. 05. 2015 року. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 31. 05. 2022 року № 643 «Про деякі питання управління об'єктами державної власності на період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2022-%D0%BF#Text>
4. Рішення господарського суду Хмельницької області від 05. 07. 2021 р. у справі № 924/53/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98265956/>
5. Рішення НКЦПФР від 04. 04. 2022 р. № 250 «Про внесення змін до рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку №177 від 16. 03. 2022 р.». URL: <https://document.vobu.ua/doc/11099>
6. Рішення НКЦПФР від 16. 03. 2022 р. № 176 «Про внесення змін до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду». URL: <https://document.vobu.ua/doc/10653>
7. Рішення НКЦПФР від 16.03.2022 р. № 177 «Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану». URL: <https://document.vobu.ua/doc/10651>
8. Рішення НКЦПФР від 16.04.2020 р. № 196 «Про Тимчасовий порядок скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196863-20#n13>
9. Рішення НКЦПФР від 19.09.2022 року № 1183 «Щодо особливостей проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду на період дії воєнного стану». URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/rish_11831.pdf